

Lojze Kovačič, Otroške stvari (razpravljalni esej)

„Važno je, da je vsakdo poraženec,
tudi kadar misli nasprotno.“

Kovačičev roman *Otroške stvari* sestavlja petnajst vsebinsko zaokroženih zgodb, v katerih se motivi otroštva prepletajo z življenjskimi spoznanji pisatelja v njegovih zrelih letih. V pripovednem toku posamezne zgodbe se pred očmi bralca razvijajo prizori iz otroštva – radostni in boleči, vselej pa se pripoved izteče v resnico, da je vsakdo v življenju poraženec. Porazi, zapiše pisatelj, so vse „malomarno razdane reči“ iz otroštva, ki jih ni mogoče več priklicati. Esaj želi opozoriti na resnico poraza, ki spremlja pisatelja z različnimi obrazi skozi otroška leta: z razočaranjem, strahom, obupom in osamljenostjo.

Uvodna zgodba *Košara* predstavlja začetek otroštva, kamor pravzaprav spomin ne seže. V zgodbi ni izpostavljen spomin dojenčka, ki opazuje svet okoli sebe in ga na svoj način presoja, temveč košara. Košara je sinonim za gnezdo, varnost, za prostor, ki ga človek nagonsko noče zapustiti; zapustiti pa ga mora, ker odraste; odraslost pa ga potisne v odprtost sveta. Odveč je vsaka prošnja, naj vendar spet postane dojenček v varni sobi, v varni košari. Družina, v kateri odraščata pisatelj, doživlja različne negativne situacije, ki so vse dobile svoj smisel v materini alegoriji o izgubljenem rajju.

Alegorija je del zgodbe z naslovom *Zelena hiša*. „Zelena hiša“ ima v pisateljevem otroštvu posebno mesto, saj je poetičen prostor, v katerega je zajeto vse, kar otrok občuduje in kar ga vznemirja: strešno okno, izložba, ulica, kraj, kjer stoji hiša, pa tudi bližnji park z vodomatom in peskovnikom. Materina alegorija o izgubljenem rajju je povezana z nostalgijo po miru in varnosti, ki ju vedno bolj pogreša, saj je družina izpostavljena najrazličnejšim preizkušnjam. Bubi si je zapomnil materino pripoved, čeprav je ni dobro razumel. Verjel je materi, da so vsi ljudje živeli nekoč v rajju, potem pa je moral vsak na zemljo, da tam izpolni svoje poslanstvo. Dobri duh ga je spremljal, žalosten in potrten, saj je bil njegov varovanec izročen na milost in nemilost vsem pastem življenja. Mati je bila prepričana, da je življenje že od rojstva „zelo grozno“; samo včasih najdemo prostor, ki nas spominja na izgubljeni raj, ampak taka srečanja so zelo redka: mogoče enkrat ali dvakrat v življenju.

Pretresljiv del otroštva predstavlja zgodba *Fridrli*. Junak zgodbe je hromi deček Fridrli, ki ga pisatelj primerja s polomljeno igračo. Fridrli je bil izobčen iz otroške družbe, zato se je zelo navezal na Bubija; igra z njim je bila za hromega dečka veliko doživetje. Tudi Bubijeva nenavadna kraja igrač spada k delu njegovega otroštva. Bubijeva želja po tujih igračah se konča tako, da ga razkrinkajo: Fridrljeva mati pride po igrače in jih odnese s seboj. Toda v dogodek o otroški kraji je pisatelj vkomponiral drobno alegorijo o zaprtih očeh. Bubi je namreč Fridrliju naročil, naj zapre oči, da mu bo povedal pravljico; medtem ko Fridrli miži, mu Bubi ukrade igračo. Temeljna misel zgodbe se zato glasi: „Če zapreš oči in jih spet odpreš, zagledaš pekel.“

Misel o očeh, ki se zaprejo pred realnostjo, pa ji ne morejo ubežati, je ponovno prisotna v zgodbi *Hribi in doline*. Osrednji dogodek se nanaša na pisateljev odhod v zdravilišče, ki je bilo zelo

urejeno, a otrok je pogršel vonj domače hiše, kjer je „srce našlo ponotranjenost doma“. Poudarek zgodbe je na dveh elementih: na kazni in na sliki, ki si je otrok ne zna razložiti. Kazen ostane trajno zapisana v otrokovem spominu posebej zato, ker je bila posledica nekontroliranih fizioloških potreb. Bubija niso toliko boleli fizični udarci; bolelo ga je mirujoče nasilje, ki se je odražalo v očeh nune, ko je otroka kaznovala. Iz njenih oči je sijalo ponižanje, zasramovanje, „nepremično zrenje mirujočega nasilja“. Simbolika tega nasilja je skrita tudi v nenavadni sliki rablja, ki vodi v gozd dve žrtvi, da bi ju tam ubil. Bubi hodi vsak dan opazovat, kako rabelj napreduje na svoji poti; otrok opazuje sliko in pogloblja svoj strah ter občutek ujetosti. Ko pride po ponj oče, se vanj spet naseli občutek miru in varnosti.

V zgodbo *Kinematograf* je pisatelj zajel veliko mero otroške sproščenosti, pa vendar je v končni misli prisotna skepsa, ki se še vedno povezuje z materino pripovedjo o človeški izgubljenosti. V središču dogajanja se odvija prizor iz filma „Pobič“. Film je duhovita komedija s pomembnim sporočilom: pobič, steklarjev sin, razbija šipe po mestu, da bi njegov oče ne ostal brez zaslužka. V Bubijevih očeh je pobič junak, saj je pomagal očetu, da je družina lahko preživela. Filmska zgodba pa je hkrati povod za vprašanje, ki si ga na koncu zastavi pisatelj: kakšne nas vidijo živa in neživa bitja; ali ljudje res želimo drug drugemu pomagati v nesreči. S temi dvomi in vprašanji se pisatelj ponovno vrne k materini alegoriji o človekovem zemeljskem poslanstvu.

Otroški spomini na šolska leta so zajeti v zgodbi *Rdeča šola*. Spomini so pravi mozaik drobnih dogodkov, prežetih s humorjem, pri čemer izstopajo dogodivščine Bubijeve „rjave torbe“. V dogajanje pa je vkomponirana pisateljeva izkušnja z lastnim pedagoškim delom in njegovo razmišljanje o otrocih. Svoje šolarje je opazoval s psihološko tankočutnostjo, da je lahko ugotovil vplive okolja na odraščanje otrok. Pretresljivo je bilo spoznanje, da so nagrajeni pridni, poslušni otroci, nagajivi in samosvoji pa so vedno zavrtni. Po mnogih letih spominov na osnovno šolo in na lastno pedagoško prakso lahko zapiše zanimivo ugotovitev, da je ostal primat. V mislih ima človeka, ki se ne noče podrežati racionalnosti, ampak ostaja v svojem nagonem, prvinskem svetu, ne pusti se ujeti v kalup.

Pripovedna razgibanost zgodbe *Karneval* je samo navidezna. V igrivosti mask, glasbe, smeha, se kljub razigranosti skriva prava resnica mask: maska je umik pred svetom v svojo lastno identiteto. Maska omogoča odmik od družbenih pravil, omogoča osebno svobodo in svojevrstno moč vztrajati v resničnosti. Karneval življenja pomeni nenehno menjavanje med maskami in formo; menjavanje, ki ga odraščajoč otrok občuti kot „kačjo zalego“. Nenehno razpet med željo po osebni svobodi in med družbeno zahtevo po uglednem videzu, po formi; iz tega občutka ujetosti se v pisatelju porodi želja, da bi postal vsak dan kaj drugega in da se vrtiljak sprememb ne bi nikoli ustavil.

Drugi del romana se prevesi v predvojni čas, v hudo družbeno krizo, ki je prizadela pisateljevo družino. Dogodki, ki so sledili po odhodu iz Basla, smiselno zaključujejo otroštvo: v zadnji zgodbi *Sava* je pisatelj dopolnil enajst let in humorno ugotovil: „...pred mano so bila še krasna leta, za katera nimam nobenih zaslug.“ Zgodbe, ki prikazujejo vrnitev pisateljeve družine v očetovo domačo vas Cegelnico, so polne trpkega razočaranja nad sorodniki, nad njihovim nasiljem. Življenje v Cegelnici je potekalo kot neprestan boj za preživetje, boj, ki so ga nadaljevali tudi potem, ko se je družina preselila v Ljubljano. Gospodarska kriza in družinske travme so zaznamovale življenje v očetovi domovini, pa vendar je mogoče najti v zgodbah tudi vedrino otroštva: s hudomušnostjo prežeta šolska leta, spomini na učitelje v predvojni Ljubljani, očarljivost ulic in starega mestnega jedra. Roman se zaključí s humornim dogodkom: pisatelj raztrga spričevalo, dokaz njegovega šolskega neuspeha. Čas, ki sledi temu dogodku, pomeni vstop v odraščanje, v „zrele reči“.

Kovačičev roman *Otroške stvari* je svojevrsten zapis otroštva, kot ga preživlja pisatelj v letih, ki jih je zaznamovala starost. Starost mu pomeni vračanje med stvari otroštva, otroštvo pa bivanje med stvarmi, ki so zaznamovale poetičnost tega časovnega obdobja. V skoraj nepregledni množici

spominov izstopajo posamezni trenutki in osebe, ki so čas otroštva posebej zaznamovale: starši, sestra in deklica Gizela, Klarina hči, ki je v družino prinesla toliko sproščenosti in svetlobe, da je pisateljevo življenje napolnila z veliko nakonjenostjo do nečakinje. Intimne tragike v družini, ki veljajo materinemu življenjskemu razočaranju, očetovemu poklicnemu zlomu in bolezni, se prepletajo s tragičnimi dogodki časa in se zlijejo v že omenjeno alegorijo o izgubljenem rajju. Zato so tako pomembni trenutni pobezi iz časa, ugotavlja pisatelj, čeprav je potrebno za te pobege plačati visoko ceno.